

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۷

فصل نامه علمی - ترویجی پژوهش های مهدوی
سال سوم، شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۳

سبک اخلاق اجتماعی مهدی یاوران؛ برگرفته از آیات و روایات

علی نقی فقیهی*
سمیه دريساوی**
حسن نجفی***

چکیده

هدف این نوشتار، بررسی سبک اخلاقی مهدی یاوران در روابط با دیگران با استفاده از آیات و روایات است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی است و به منظور گردآوری داده های لازم برای نیل به اهداف پژوهش، منابع حدیثی موجود و مرتبط با موضوع پژوهش با استفاده از فرم های فیش برداری از منابع، جمع آوری شده اند و با شیوه های کیفی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. نتایج پژوهش، بیان گر آن است که برای ظهور حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه نیاز به فراهم آوردن مقدماتی است که باید توسط مهدی یاوران در چارچوب سبک اخلاقی (فراخوانی، آموزشی، عاطفی و رفتاری) تحقق پذیرد.

واژگان کلیدی

سبک اخلاقی، مهدی یاوران، روابط اجتماعی.

* دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه قم (نویسنده مسئول) (an-faghihi@qom.ac.ir).

** دانش آموخته کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآن.

*** کارشناسی ارشد مطالعات برنامه درسی دانشگاه شاهد.

مقدمه

زندگی انسان ضرورتاً اجتماعی است و به تعبیر امام صادق (ع) مردم به هم نیازمندند و زندگی هیچ کس بی نیاز از دیگری نیست و باید به همدیگر کمک کنند^۱ (حر عاملی، ۱۴۰۹: ج ۱۲: ۷). اما این که این نیازمندی به هم و کمک به یکدیگر بر چه سبک اخلاقی استوار شود که زندگی آدمی زندگی انسانی باشد و اهداف آفرینش در این زندگی تحقق یابد، نیاز به ضوابط اخلاقی است. اهمیت این ضوابط اخلاقی آن قدر زیاد است که می‌تواند روابط حسنه جامعه بشری را با یکدیگر ارتقا ببخشد و زمینه ظهور عدالت و حاکمیت ارزش‌ها را در سطح جهانی فراهم سازد. روشن است که حاکمیت ارزش‌ها در سطح جهانی نیاز به پرورش افرادی دارد که سبک اخلاقی آن‌ها مظهر اخلاق انسان کامل باشد. بررسی سبک اخلاق اجتماعی یاران حضرت مهدی (عج) بر اساس توصیف آیات و روایات، هدف اصلی این مقاله است.

سبک اخلاق اجتماعی مهدی‌یاوران

اخلاق اجتماعی و جامعه مطلوب اخلاقی، بزرگ‌ترین سرمایه معنوی و عاملی جهت رسیدن به سعادت و کمال واقعی برای همه جهانیان است. موفقیت انسان‌ها بیشتر مرهون اخلاق ستوده آن‌هاست؛ زیرا آنان در پرتو اخلاق شایسته و گسترش آن می‌توانند از حسن روابط اجتماعی برخوردار گردند و جامعه‌ای مطلوب در عرصه اخلاق همراه با رفاه و آسایش واقعی ایجاد نمایند. در سایه سار اخلاق اجتماعی و جامعه اخلاقی ایده‌آل، آیین درست زندگی و راه و رسم حیات سعادت آفرین فراوری بشریت قرار می‌گیرد و خوشبختی دائمی را برای آدمی و پاکیزگی و شایستگی حقیقی را برای کل اعضای جامعه اسلامی به ارمغان می‌آورد (سلطانی رنانی، ۱۳۸۷: ۳۴). اخلاق اجتماعی عبارت است از کلیه رفتارهای اختیاری فرد در مقابل دیگران. چه همسر، پدر و مادر و فرزندان و یا فامیل‌ها و اقربای شخص و یا غیر خویشان و اقرباء باشند. چه این رفتار به عنوان رفتار خاص شخص باشد و یا رفتار گروهی فرد (مانند رفتارهای اعضای یک حزب و یا گروه خاص در مقابل اشخاص و یا گروه‌های دیگر مانند رفتارهای سیاسی یا حرفه‌ای شخص در مقابل گروه‌ها و یا افراد دیگر)، به چنین رفتاری که قابلیت ارزش‌گذاری داشته باشد رفتار اجتماعی گفته می‌شود، که در مقابل رفتارهای فردی قرار

۱. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) «عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاةِ فِي الْمَسَاجِدِ وَ حُسْنِ الْجَوَارِ لِلنَّاسِ وَ إِقَامَةِ الشَّهَادَةِ وَ حُضُورِ الْجَنَائِزِ إِنَّهُ لَا بُدَّ لَكُمْ مِنَ النَّاسِ إِذْ أَحَدًا لَا يَسْتَغْنِي عَنِ النَّاسِ حَيَاتُهُ وَ النَّاسُ لَا بُدَّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ».

می گیرد (پورکیانی و ابراهیم خانی، ۱۳۹۱: ۹). سبک اخلاق اجتماعی مهدی یاوران در چهار محور زیر قابل تبیین است:

الف) سبک اخلاقی فراخوانی

از آن جاکه مهدی یاوران به حقانیت امام عصر به عنوان حجت خدا و انسان کامل باور و اعتقاد راسخ دارند و وی را حق می دانند، مردم را بسوی او دعوت می کنند تا با فراخواندن دیگر انسان ها به اصلاح جامعه و صبر و مقاومت در زمان غیبت امام عصر علیه السلام زمینه را برای ظهور حضرتش فراهم نمایند.

۱. دعوت به دین اسلام و کتاب خداوند

از اموری که مهدی یاوران، مردم را به آن می خوانند، فهم درست دین اسلام و توجه به هدایت های قرآن کریم است؛ زیرا برقراری عدالت و حاکمیت ارزش ها در جهان بدون آن میسر نیست. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

قائم که عدالت گستر در جهان است از فرزندان من است. شیوه و سنت او سنت من است؛ مردم را بر اساس دین و شریعت من بر پای می دارد، و آن ها را به کتاب خداوند عزیز و جلیل دعوت می کند.^۱ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۴۱۱)

یاران حضرت مهدی علیه السلام نیز به پیروی از امام خود دیگران را در پنهان و آشکار، به دین الهی که برترین و آخرین دین نزد خداوند است، دعوت می کنند^۲ (طبرسی، ۱۴۰۳: ج ۲، ۳۱۸). امام هادی علیه السلام فرمود:

اگر نبودند کسانی از علما که بعد از غیبت قائم شما به او دعوت کنند و بر او دلالت نمایند، از دین او با دلایل خداوند دفاع کنند، و بندگان ضعیف خداوند را از دام های ابلیس و سرکشان او رها سازند، و از شبکه های ناصبیان خلاص نمایند، [اگر اینان نبودند] هیچ کس نمی ماند مگر این که از دین خدا بر می گشت، ولی اینان هستند که زمام دل های شیعیان ضعیف را به دست می گیرند، همچنان که ناخدای کشتی سگان آن را در دست دارد، آنان برترین کسان نزد خدای - عزوجل -

۱. قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: «الْقَائِمُ مِنْ وَلَدِي... وَسُتْنُهُ سُنَّتِي يُقِيمُ النَّاسَ عَلَى مِلَّتِي وَشَرِيعَتِي وَيَدْعُوهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ».

۲. قال علي بن الحسين علیه السلام: «إِنَّ أَهْلَ زَمَانٍ غَيْبَتِهِ الْقَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِ وَالْمُنْتَظِرُونَ لظُهورِهِ... الدُّعَاءُ إِلَى دِينِ اللَّهِ سِرًّا وَجَهْرًا».

هستند.^۱ (همو: ج ۱، ۱۸)

۲. دعوت به امام علیه السلام و اخلاق وی

دعوت به امام علیه السلام و اخلاق حسنه آن حضرت از مهم‌ترین طاعات و واجب‌ترین عبادات است؛ زیرا بهترین خلاق پس از ائمه علیهم السلام کسی است که آنان را دوست بدارد و مردم را به ایشان دعوت کند (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۳۸۸). چنان که در روایت آمده:

و همانا عالمی که به مردم، معارف دینشان را بیاموزد و آنان را از هفتاد هزار عابد بهتر است.^۲ (حرانی، ۱۴۰۴: ۲۹۴)

امام حسن عسکری علیه السلام، در ذیل تفسیر آیه ۸۳ سوره بقره که خداوند تعالی در آن می‌فرماید: به یتیمان احسان کنید^۳، می‌فرماید:

و سخت‌تر از این یتیمی، حال آن یتیم است که امامش از او غایب است، نتواند به حضور او برسد و نداند حکم او در آن چه از شرایع و احکام دینش دچار می‌گردد چیست، توجه کنید هر آن که از شیعیان ما علوم ما را بداند، و کسی که نسبت به شریعت ما جاهل، و از دیدن ما محروم مانده است را هدایت نماید، یتیمی بردامان نشانیده است، آگاه باشید که هر کس او را هدایت و ارشاد کند و شریعت ما را به او بیاموزد، در رفیق اعلیٰ [منزلگاه مخصوص بهشت] با ما خواهد بود، این را پدرم از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله برایم حدیث گفت.^۴ (امام عسکری، ۱۴۰۹: ۳۳۹)

می‌توان از آیه ۱۲۵ سوره نحل^۵ شیوه‌های چهارگانه مطلوب دعوت کردن به امام (دعوت کردن با کمک گرفتن از حکمت علمی، دعوت کردن به وسیله حکمت عملی، دعوت کردن به وسیله موعظه نیکو و دعوت کردن به وسیله مناظره به نیکوترین

۱. قال علی بن محمد علیه السلام: «لو لا من ببقی بعد غیبة قائمکم علیه الصلاة والسلام من العلماء الداعین إلیه، والدالین علیه، والدالین عن دینه بحجج الله، والمنقذین لضعفاء عباد الله من شباک إبلیس ومردته، ومن فشاخ النواصب، لما بقی أحد إلا ارتد عن دین الله. ولكنهم الذین یمسکون أزمة قلوب ضعفاء الشیعة کما یمسک صاحب السفینة سکانها، أولئک هم الافضلون عند الله عزوجل»

۲. قال الباقر علیه السلام: «عالم یتتفع بعلمه أفضل من سبعین ألف عابد»

۳. «وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ»

۴. قال حسن العسکری: «وأشد من یتیم هذا الیتیم، یتیم [ینقطع] عن إمامه لا یقدر علی الوصول إلیه، ولا یدری کیف حکمه فیما یتلی به من شرائع دینه. ألا فمن کان من شیعتنا عالما بعلمونا، وهذا «۱» الجاهل بشریعتنا- المنقطع عن مشاهدتنا یتیم فی حجره، ألا فمن هداه وأرشدہ و علمه شریعتنا- کان معنا فی الرفیق الأعلى. حدثنی بذلک أبی، عن آبائه، عن رسول الله صلی الله علیه و آله»

۵. «أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ».

وجه) را استخراج نمود.

۳. دعوت به اصلاح جامعه

یکی از وظایف مهم مهدی یاوران، در دوران غیبت کبرا، داشتن روحیه اصلاح گری در سطح جامعه است. هر فردی باید در برابر آحاد جامعه اسلامی احساس مسؤولیت کرده، در راه اصلاح و ساختن افراد تلاش نماید، تا جامعه و افراد آن آماده پذیرش حکومت جهانی حضرت مهدی شوند. مهدی یاوران نه تنها خود روحیه اصلاح گری دارند بلکه دیگران را نیز به این امر دعوت می کنند تا همگی زمینه را برای ظهور حضرتش فراهم کنند. اصلاح جامعه از راه امر به معروف و نهی از منکر تحقق می یابد و قانون امر به معروف و نهی از منکر در متن دین اسلام بسیار مورد تأکید قرار گرفته است. امام باقر علیه السلام در بیان وظایف شیعیان در دوران غیبت فرمودند: «توانمندان شما باید به ضعیفان کمک کنند و اغنیاء شما باید به فقرایتان مهربانی کنند، هر کس باید برادر [دینی] اش را نصیحت کند، نصیحتی که به نفع برادرش باشد»^۱ (طبری، ۱۳۸۳: ۱۱۳). خداوند متعال می فرماید:

شما بهترین امتی بودید که به سود انسان ها آفریده شده اند؛ [چه این که] امر به معروف و نهی از منکر می کنید.^۲ (آل عمران: ۱۱۰)

امام باقر علیه السلام فرمود:

بی تردید امر به معروف و نهی از منکر، راه پیامبران و روشن صالحان است. امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه ای سترگ و خطیر است که سایر واجبات دینی با آن میسر می شود، راه ها امنیّت می یابد، درآمدها حلال و مشروع شده، مظالم دفع، زمین آباد می گردد، از دشمنان انتقام گرفته می شود و امور سامان می یابد.^۳ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۵، ۵۶)

۴. دعوت به صبر و مقاومت

یکی از مهم ترین وظایف شیعیان در دوران غیبت صبر در سختی ها و دوری آن حضرت، و استقامت بر دین و مسائل دینی است. شرایط بسیار دشوار عصر غیبت، مستلزم آن است که هر شیعه منتظری، در برابر مشکلات و گرفتاری ها بایستد و از موجودیّت و هویت خویش دفاع کند و

۱. قَالَ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيُعْنِ قُوَّتُكُمْ ضَعِيفُكُمْ وَ لَيُعْطِفَ غَنِيُّكُمْ عَلَى فَقِيرِكُمْ وَ لَيَنْصَحَ الرَّجُلُ أَخَاهُ النَّصِيحَةَ لِنَفْسِهِ».

۲. «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ».

۳. قَالَ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَا جُزْءٌ عَظِيمٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ وَ تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَجَلُّ الْمَكَاسِبُ وَ تُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَ تُعْمَرُ الْأَرْضُ وَ يُنْتَصَفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ».

صبرش، مغلوب حوادث نشود. امام رضا علیه السلام در رابطه با همراهی و ملازمت صبر و انتظار فرج فرموده‌اند:

مأحسن الصبر وانتظار الفرج؛ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ۱۱۰)
چقدر نیکوست صبر و انتظار فرج.

نتیجه صبر در انتظار، پیروزی است. امام کاظم علیه السلام در این زمینه می‌فرمایند:
هر کس صبر کند و انتظار کشد، به فرج و پیروزی می‌رسد و انتظار فرج بخشی از فرج است.
(موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۴۱۱)

این مسئله چنان حیاتی است که صابران دوره انتظار، از گروندگان به غیب، بلکه از مفلحان و رستگاران شمرده شده‌اند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

خوشا به حال صبرکنندگان در دوران غیبت مهدی علیه السلام آن‌ها همان کسانی هستند که خداوند وصف ایشان را در کتاب خود آورده است، آن‌جا که می‌گوید: کسانی هستند که به غیب ایمان آورده‌اند و همچنین آنان حزب الله هستند، آگاه باشید حزب خداوند همان رستگارانند.^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۲، ۱۴۳)

امام باقر علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا» (آل عمران: ۲۰۰) به یزید بن معاویه عجلای فرمود:

«اصبروا»، یعنی صبر کنید بر ادای واجبات. «وصابروا» یعنی شکیبا باشید بر اذیت دشمنان. «ورابطوا»، یعنی رابطه ناگسستنی داشته باشید با امام خود مهدی منتظر علیه السلام.
(نعمانی، ۱۳۷۶: ۲۶ و ۱۹۹)

حضرت رضا علیه السلام از پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود:

قسم به آن کس که مرا به پیغمبری مبعوث کرده است برای بشارت، که قائم علیه السلام از اولاد من غیبت خواهد کرد به عهده‌ای که از من برای او معهود است و آن قدر طولانی شود که بسیاری از مردم بگویند خدا را حاجتی به آل محمد علیهم السلام نیست وعده دیگر در ولادت او شک کنند. آگاه باشید هر کس زمان غیبت او را درک کند باید متمسک شود به دین و راه نفوذ شیطان را در خویش ببندد تا او را تشکیک نکند و او را از ملت من و از دین بیرون ننماید. شیطان چنان است که پدر و مادر شما را از بهشت بیرون کرد. خداوند شیاطین را

۱. «طوبی للصابرین فی غیبتہ! طوبی للمُقیمین فی مَحَبَّتہ... اولئک وَصَفَهم الله فی کتابه فقال: وَالَّذینَ یُؤْمِنُونَ بِالْقَیْبِ وَ قال: اولئک حِزْبُ الله اَلَا اِنَّ حِزْبَ الله هُمُ الْمُفْلِحُونَ».

اولیاء کسانی قرار داده که واقعا، ایمان نیاورند و تصدیق نکنند.^۱ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۵۱)

حضرت جواد علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «قائم ما را غیبتی خواهد بود تا این که فرمود:

پس هر کس ثابت بماند بر دین خود و قساوت پیدا نکند به سبب طول مدت غیبت امامش، پس او روز قیامت در درجه من، با من خواهد بود.^۲ (همو: ج ۱، ۳۰۳)

حضرت سیدالشهداء علیه السلام فرمود:

او را غیبتی است که عده‌ای در مدت غیبت او از دین برگردند و مرتد شوند و عده دیگر ثابت بمانند، پس ایشان اذیت و آزار شوند و به ایشان گفته شود: پس چه وقت است این وعده‌ای که به شما داده شده اگر شما صادق و راستگو هستید، آگاه باشید که صبرکننده در غیبت او بر اذیت و تکذیب به منزله مجاهده کنده با شمشیر است در پیش روی پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم.^۳ (همو: ج ۱، ۳۱۷)

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در خطبه روز غدیر فرمود:

سوره والعصر درباره علی نازل شد، تفسیر این سخن آن است که سوگند به پروردگار (عصر) قیامت که دشمنان آل محمد، (مگر کسانی که ایمان آورند) به ولایت ایشان (و کارهای خوب انجام دادند) به همدردی کردن با برادرانشان (و یکدیگر را به صبر سفارش دادند) در زمان غیبت غائبشان...^۴ (ابن طاووس، ۱۴۰۹: ج ۱، ۴۵۷)

منظور از سفارش یکدیگر به صبر آن است که مؤمن به فرزندان و نوادگان و خاندان و عیال، و عشیره و برادران دینی، و دوستان خویش و سایر مؤمنین سفارش و امر کند به ایمان به حضرت قائم علیه السلام و صبر کردن در زمان غیبت آن حضرت بر طولانی شدن زمان غیبت و بر آن چه

۱. «وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيرًا لِّلْغَيْبِ الْقَائِمِ مِنْ وَلَدِي بِعَهْدِ مَعْهُودٍ إِلَيْهِ مِنِّي حَتَّى يَقُولَ أَكْثَرُ النَّاسِ مَا لِلَّهِ فِي آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ وَ يَشْكُ أَحْزُونٌ فِي وَلَادَتِهِ فَمَنْ أَذْرَكَ زَمَانَهُ فَلْيَتَمَسَّكَ بِدِينِهِ وَ لَا يَجْعَلْ لِلشَّيْطَانِ إِلَيْهِ سَبِيلًا بِشَكِّهِ فَيُزِيلَهُ عَنْ مِلَّتِي وَ يُخْرِجَهُ مِنْ دِينِي فَقَدْ أَخْرَجَ آبَاؤُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ مِنْ قَبْلِ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ».

۲. «لِلْقَائِمِ مِنَّا غَيْبَةٌ أَمَدُهَا طَوِيلٌ كَأَنِّي بِالشَّيْعَةِ يَجُولُونَ جَوْلَانِ التَّعَمُّ فِي غَيْبَتِهِ يَطْلُبُونَ الْمَرْعَى فَلَا يَجِدُونَهُ إِلَّا فَمَنْ ثَبَّتَ مِنْهُمْ عَلَى دِينِهِ وَ لَمْ يَقْسُ قَلْبُهُ لَطُولَ أَمَدِ غَيْبَةِ إِمَامِهِ فَهُوَ مَعِيَ فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ قَالَ ﷺ إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا إِذَا قَامَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ فِي غُنَّتِهِ بَيْعَةٌ فَلِذَلِكَ تَخْفَى وَلَادَتُهُ وَ يَغِيبُ شَخْصُهُ».

۳. قال الحسين بن علي عليه السلام: «لَهُ غَيْبَةٌ يَزِيدُ فِيهَا أَقْوَامٌ وَ يَثْبُتُ فِيهَا عَلَى الدِّينِ آخَرُونَ فَيُؤَدُّونَ وَ يَقَالُ لَهُمْ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ أَمَا إِنَّ الصَّابِرَ فِي غَيْبَتِهِ عَلَى الْأَذَى وَ التَّكْذِيبِ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ».

۴. قال رسول الله ﷺ: «وَفِي عَلِيٍّ نَزَلَتْ وَ الْعَصْرِ وَ تَفْسِيرُهَا وَ رَبِّ عَصْرِ الْقِيَامَةِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ أَعْدَاءُ آلِ مُحَمَّدٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِوَلَايَتِهِمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِمُؤَاَسَاةِ إِخْوَانِهِمْ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ فِي غَيْبَةِ غَائِبِهِمْ».

از فتنه‌ها و بلاها و محنت‌ها و اذیت‌ها به ایشان می‌رسد، و آن‌چه از آزار دشمنان و جفای دوستان و غیر این‌ها... می‌بینند، به این که خوبی‌های صبر را برای شان بازگوید، و این که در پی صبر ظفر و گشایش خواهد بود، تا بر اثر طولانی شدن غیبت ناامید نشوند، و چون دشمنان خود را در آسایش و راحتی و رفاه و نعمت ببینند، بدانند که آن را امامان راستگو خبر داده‌اند، همان طور که راستگویی آنان در خبر به اطلاع اهل ایمان و چیرگی دشمنان برایشان آشکار گشت. و باید بدانند که هر کس صبر کند و انتظار کشد، به فرج و پیروزی نایل گردد، یا به فرج بزرگ یا به مراتب پایین تری از اقسام فرج، بلکه خود انتظار از اقسام فرج است (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۴۱۸).

ب) سبک اخلاقی آموزشی

مهدی‌یاوران تلاش می‌کنند دیگران را آگاه کنند تا در زمان غیبت که طولانی مدت است، امامشان را بشناسند و در راه وی گام نهند تا توسط دشمنان گمراه، به بیراهه نروند.

۱. بصیرت‌دهی، روشن‌گری و هدایت

عصر غیبت، عصر بصیرت‌یابی و بصیرت‌دهی است. مهدی‌یاوران خود نه تنها به دنبال بصیرت‌یابی هستند^۱ (شریف رضی، ۱۴۱۴: خطبه ۱۵۰). بلکه در پی آنند که دیگران را نیز بصیرت دهند تا گرفتار گمراهی‌های شیطان صفتان نشوند. ایشان با یاد نمودن فضایل و مناقب آن حضرت و شناساندن آن‌ها به دیگران، این کار را انجام می‌دهند. دلیل لزوم این کار، تمام اخبار و روایاتی است که در مورد تشویق و ترغیب یادآوری فضایل ائمه معصومین علیهم‌السلام وارد شده است، از جمله امام صادق علیه‌السلام فرمود:

همانا وظیفه جمعی از فرشتگان آسمان این است که نگاه می‌کنند بر یک و دو و سه نفری، در حالی که آنان درباره فضیلت آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به گفتگو نشسته‌اند، پس فرشته‌ای به فرشتگان دیگر می‌گوید: آیا نمی‌بینید اینان را با همه کمی تعدادشان و بسیاری دشمنانشان فضائل آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را بیان می‌کنند! آن گاه گروه دیگری از فرشتگان می‌گویند: این فضل خداوند است که به هر کس بخواهد می‌دهد و خداوند دارای فضل عظیم است.^۲ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۸، ۳۳۴)

۱. قال علی علیه‌السلام: «حتى اذا وافق القضاء انقطاع مدة البلاء حملوا بصائرهم على اسياهم و دانوا لربهم بامر واعظهم». ۲. قال الصادق علیه‌السلام: «ان من الملائكة الذين في سماء الدنيا ليطلعون على الواحد والاثنين والثلاثة وهم يذكرون فضل آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فيقولون اما ترون هؤلاء في قلوبهم وكثرة عدوهم يصفون فضل آل محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فتقول الطائفة الأخرى من الملائكة (ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم) (جمعه: ۴)».

از امام موسی بن جعفر علیه السلام آمده که فرمود:

هیچ چیز بر ابلیس و لشکریانش دشوارتر نیست از این که برادران ایمانی با یکدیگر دیدار کنند و همانا دو مؤمن با یکدیگر دیدار می نمایند که به یاد خدا باشند، آن گاه فضایل ما را یادآوری کنند، در این حال گوشت سالمی بر صورت ابلیس باقی نمی ماند، تا جایی که روح پلیدش به التماس می افتد از فرط آن که درد می کشد، پس فرشتگان آسمان و گنجوران بهشت متوجه می شوند و او را لعنت می کنند، تا این که هیچ فرشته مقربتی باقی نماند، مگر این که بر او لعنت فرستد، که زیون و با حسرت و مردود می افتد.^۱ (همو: ج ۲، ۱۸۸)

حضرت سجاد علیه السلام فرمود:

و اما حق کسی که نسبت به تو نیکی و احسانی نموده، آن است که او را سپاس بگذاری و کار خوبش را یادآور شوی و با سخن نیک او را در میان مردم معرفی کنی و دعای خالصانه بین خود و خدای خود در حق او بنمایی، پس اگر این کار را کردی، تشکر از او را پنهانی و آشکارا به جای آورده باشی و اگر روزی توانستی عملاً کار نیکش را با نیکی تلافی کنی، این کار را انجام ده.^۲ (طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۲۲)

باید همت کرد، باید دیگران را با امام علیه السلام آشنا کرد، باید یاور پروراند، باید این حجاب غیبت را که چهره جهان افروز آخرین خورشید آسمان امامت و عصمت را پوشانده است، با آگاه سازی مردم و افزایش انگیزش ایمان و تعهد در آنان برطرف ساخت (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۲۵۱)؛ زیرا خود فرمود:

آن چه ما را از آنان پوشیده داشته است، چیزی نیست جز اخباری که از کارهای ناپسند و نکوهیده آنان به ما می رسد.^۳ (طبرسی، ۱۴۰۳: ج ۲، ۴۹۹)

بزرگ ترین افتخار برای عالمان شیعه این است که عهده دار نقش امام زمان علیه السلام می شوند؛ یعنی ایشان در زمان غیبت، وظیفه ای را انجام می دهند که اگر مولایشان حضور می داشت، آن

۱. قال موسی بن جعفر علیه السلام: «لَيْسَ شَيْءٌ أَنْكَى لِإِبْلِيسَ وَ جُنُودِهِ مِنْ زِيَارَةِ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ قَالَ وَإِنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَلْتَقِيَانِ فَيَذْكُرَانِ اللَّهَ ثُمَّ يَذْكُرَانِ فَضْلَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ إِبْلِيسَ مُصْغَةٌ لَحْمٍ إِلَّا تَخَدُّدُ حَتَّى إِنَّ رُوحَهُ لَتَسْتَعِيثُ مِنْ شِدَّةِ مَا يَجِدُ مِنَ الْأَلَمِ فَتَحْسُ مَلَايِكَةُ السَّمَاءِ وَ خَزَائِنُ الْجَنَانِ فَيُلْعَنُونَهُ حَتَّى لَا يَبْقَى مَلَكٌ مُقَرَّبٌ إِلَّا لَعَنَهُ فَيَقْعُ خَاسِئاً حَسِيراً مَذْخوراً».

۲. قال السجاد علیه السلام: «وَأَمَّا حَقِّي ذِي الْمَعْرُوفِ عَلَيْكَ فَإِنَّ تَشْكُرَهُ وَ تَذْكُرُ مَعْرُوفَهُ وَ تَكْسِبُهُ الْمَقَالَةَ الْحَسَنَةَ وَ تُخْلِصُ لَهُ الدُّعَاءَ فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ كُنْتَ قَدْ شَكَرْتَهُ سِرّاً وَ عَلَانِيَةً وَ إِنْ قَدَرْتَ عَلَى مُكَافَأَتِهِ يَوْمَ كَافِيَّتِهِ».

۳. «فَمَا يَحْبِسُنَا عَنْهُمْ إِلَّا مَا يَتَّصِلُ بِنَا مِمَّا نَكْرَهُهُ وَ لَا نُوَثِّرُهُ مِنْهُمْ».

را انجام می‌داد؛ البته در شعاعی کوتاه و ظرفی محدود. کار، همان کار، یعنی روشن‌گری و هدایت خلق خداست. امام هادی علیه السلام درباره جایگاه والای عالمان متعهد در عصر غیبت امام زمان علیه السلام می‌فرماید:

اگر نبودند عالمانی که پس از غیبت قائم شما، مردم را به سوی حضرت، دعوت و راهنمایی، و با برهان‌های الهی از دین او دفاع کنند و بندگان ضعیف خدا را از دام ابلیس و سرکشان و نواصب برهانند، هیچ کس باقی نمی‌ماند، مگر آن که از دین خدا خارج می‌شد، ولی این عالمان، همان گونه که ناخدای کشتی، سکان کشتی را به دست می‌گیرد، زمام دل‌های شیعیان ضعیف ما را به دست می‌گیرند: همانا ایشان برترین افراد نزد خداوند عزوجل هستند.^۱ (همو: ج ۱، ۱۸)

ج) سبک اخلاقی عاطفی

سبک اخلاقی عاطفی شامل آن دسته از صفات اخلاقی می‌گردد که به احساسات و عواطف نظیر علائق، نگرش‌ها، ارج نهادن و غیره مربوط می‌شود. این سبک بستری را فراهم می‌کند تا فرد با فهم آن ارزشمندی خود را درک و به مرور توانمندی‌های عاطفی مطلوبش در گرایش به خوبی‌ها به فعلیت برسد. در ادامه به چهار نوع سبک اخلاقی عاطفی تشریح می‌گردد.

۱. هم‌دلی و اتحاد در وفای به عهد

از دیگر اقداماتی که مهدی‌یاوران در زمان غیبت باید انجام دهند این است که بر محور فرامین الهی و تعهدهایی که در مقابل امامان خویش دارند، هم‌دل و متحد باشند؛ چرا که هم‌دلی هم موفقیت دنیوی آن‌ها را در پی دارد، و هم زمینه تعجیل فرج و ظهور عدالت‌گستر جهان را فراهم می‌سازد. آن حضرت دلسوزانه اظهار می‌دارد:

اگر شیعیان ما - که خدای آنان را بر انجام طاعت خویش موقت بدارد - در راه ایفای پیمانی که بر دوش دارند، هم‌دل می‌شدند، میمنت دیدار ما از ایشان به تأخیر نمی‌افتاد.^۲ (طبرسی، ۱۴۰۳: ج ۲، ۴۹۹)

۱. قال علی بن محمد علیه السلام: «لو لا من یبقی بعد غیبة قائمکم علیه الصلاة والسلام من العلماء الداعین إلیه، والدالین علیه، والدالین عن دینه بحجج الله، والمنقذین لضعفاء عباد الله من شباک إبلیس ومردته، ومن فخاخ النواصب، لما بقی أحد إلا ارتد عن دین الله. ولكنهم الذین یمسکون أزمة قلوب ضعفاء الشیعة کما یمسک صاحب السفینة سکانها، أولئک هم الافضلون عند الله عزوجل».

۲. قال المهدی علیه السلام: «لَوْ أَنَّ أَشْيَاعَنَا وَفَقَّهُهُمْ اللهُ، لَطَاعَتِهِ عَلَى اجْتِمَاعِ مِنَ الْقُلُوبِ فِي الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ عَلَيْهِمْ لَمَّا تَأَخَّرَ عَنْهُمْ الْيَمْنُ بِلِقَائِنَا».

در این توقیع، به صراحت آمده است که اگر شیعیان در وفای به عهدی که بر عهده دارند، با یکدیگر هم‌دل می‌شدند، ظهور آن حضرت به تأخیر نمی‌افتاد. بنابراین، عملکرد مردم در تحقق ظهور تأثیرگذار است. همچنین عبارت «علی اجتماع من القلوب» احتمال ناظر بودن این توقیع شریف به بحث ملاقات را نفی می‌کند؛ زیرا اگر این توقیع، به بحث ملاقات و بیان ضابطه‌ای برای تشرف به محضر مبارک آن حضرت در عصر غیبت ناظر بود، وجهی برای تأکید بر اجتماع قلوب نبود؛ چون عنصر اجتماع قلوب طبیعتاً برای امری مورد نیاز است که به شکل جمعی می‌خواهد تحقق یابد، در حالی که تشرف به محضر مبارک امام، امری کاملاً فردی به شمار می‌رود و مشروط بودن تحقق این امر فردی به اجتماع قلوب، فاقد توجیه منطقی است (آیتی، ۱۳۹۰).

۲. تولی و تبری

از اقدامات منتظران دوستی با اهل بیت و دشمنی با دشمنان ایشان است. امام زین العابدین علیه السلام فرمود:

خوشا به حال شیعیان ما که در زمان غیبت قائم ما به ریسمان محبت چنگ زندگاند و بر دوستی ما استوار هستند و از دشمنان ما تبری می‌جویند اینان از ما هستند و ما از آن‌ها هستیم ما را به عنوان پیشوا برگزیده‌اند و ما هم آن‌ها را در زمره پیروان خود محبوب می‌داریم خوش به حال شان که قسم به خدا تا این‌ها در درجات عالیه در ستاخیز با ما هستند.^۱ (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۵۱، ۷۲)

پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

خوشا به حال کسی که «قائم اهل بیت» مرا درک کند در حالی که در زمان غیبتش و قبل از قیامش اقتدای به او نموده، و دوست بدارد دوستانش را و دشمنی کند با دشمنانش.^۲ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۲۸۶)

یاوران مهدی علیه السلام با وجود قدرت فوق العاده خود، که طبق روایات هر یک نیرویی برابر چهل مرد دارند، قهرمانانی، فروتن، خود ساخته و برخوردار از ارزش‌های اخلاقی و انسانی‌اند و هرگز

۱. «طوبی لشیعتنا المتسمکین بحبلنا فی غیبة قائمنا الثابتین علی موالاتنا و البرائة من اعتدائنا اولئک منا ونحن منهم قدرضوا بنا ائمة و رضینا بهم شیعة و طوبی لهم ثم طوبی لهم هم والله معنا فی درجتنا یوم القیامة».

۲. قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: «طوبی لمن اذرک قائم اهل بیته و هو یأتی فی غیبتیه قبل قیامیه و یتولی اولیائه و یعادى أعدائه».

مغرور قدرت جسمانی و موقعیت اجتماعی و سیاسی خود نمی‌شوند و در مقابل مؤمنان سرتعظیم فرود می‌آورند ولی در مقابل کافران مشرکان و کج‌اندیشان سرفراز، سرسخت و خشن هستند^۱ (مائدة: ۵۴).

۳. خیرخواهی مؤمنان

منتظر واقعی خود را در غم و شادی دیگران شریک می‌داند؛ یعنی آن چه را برای خود می‌خواهد، برای دیگران نیز خواهان است و آن چه را برای خود آرزو می‌کند، برای دیگران نیز آرزومند است. در این حال، اگر موفقیت و کمالی نصیب دیگران شود، لذت می‌برد و این، اوج خیرخواهی است. مسلمانان عضو خانواده بزرگ اسلامی‌اند و باید در غم و شادی یکدیگر شریک باشند. حضرت صادق علیه السلام فرمود:

بر مؤمن واجب است که در حضور و غیاب، خیرخواه مؤمن باشد.^۲ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۲۰۸)

و نیز آن حضرت علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند:

عظیم‌ترین مردم از لحاظ منزلت نزد خداوند در روز قیامت کسی است که برای نصیحت و خیرخواهی آفریدگان در زمین بیشتر تلاش نماید.^۳ (همو: ج ۲، ۲۰۸)

نصیحت یا خیرخواهی عمل یا سخنی است که به منظور خیر رسانیدن به منصوح (کسی که خیر او خواسته شده) انجام گیرد (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱، ۱۴۶). سپس مجلسی فرموده:

منظور از نصیحت و خیرخواهی مؤمن برای مؤمن، ارشاد و راهنمایی او به مصالح دین و دنیایش است، و آموختن به او، در صورتی که جاهل باشد و آگاه ساختن او، در صورتی که غافل باشد، و دفاع از او و آبرویش در صورتی که ضعیف باشد، و احترام او در کوچکی و بزرگی‌اش، و ترک حسد و فریب دادنش، و دفع ضرر از او و جلب منفعت به سوی او، و هرگاه نصیحتش را نپذیرد آن قدر با او مدارا کند تا قبول نصیحت نماید، و اگر مربوط به امر دین باشد، از راه امر به معروف و نهی از منکر وارد شود.

وی گفته:

و می‌توان خیرخواهی برای رسول و امامان علیهم السلام را نیز از همین قبیل بدانیم؛ زیرا ایشان

۱. «... أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ...».

۲. قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: «يَجِبُ لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ النَّصِيحَةُ لَهُ فِي الْمَشْهَدِ وَالْمَغِيبِ».

۳. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم: «إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْشَاهُمْ فِي أَرْضِهِ بِالنَّصِيحَةِ لِخَلْقِهِ».

افضل مؤمنان هستند. (همو: ج ۴، ۳۲۵)

دعای خیر برای مؤمن از مصادیق بارز نصیحت و خیرخواهی است، چه در حضور و چه در غیاب او، که به وسیله دعا ناراحتی‌ها برطرف می‌شود و منفعت جلب می‌گردد، و دعا گرامیداشت و احسان نسبت به کسی است که برای او دعا شده است. درخواست تعجیل فرج و ظهور برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام اخلاص و خیرخواهی برای بهترین مؤمنین و نیز برای همه آن‌هاست (موسوی اصفهانی، ۱۳۸۰: ج ۱، ۶۱۹).

۴. محبوب نمودن حضرت علیه السلام در میان مردم

یاد نمودن فضایل و مناقب آن حضرت و دلیل بر استحباب این کار، تمام اخبار و روایاتی است که در مورد تشویق و ترغیب یادآوری فضایل ائمه معصومین علیهم السلام وارد شده است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

خداوند رحمت کند بنده‌ای را که ما را نزد مردم محبوب نماید و ما را در معرض دشمنی و کینه توزی آنان قرار ندهد. همانا بخدا سوگند اگر سخنان زیبایی ما را برای مردم روایت می‌کردند به سبب آن عزیزتر می‌شدند و هیچ کس نمی‌توانست بر آنان وصله‌ای بچسباند ولی یکی از آنان کلمه‌ای را می‌شنود پس ده کلمه از پیش خود بر آن می‌افزاید.^۱ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۸، ۲۲۹)

امام صادق علیه السلام در روایتی دیگر در این باره چنین می‌فرماید:

خداوند رحمت کند، بنده‌ای را که مودّت مردم را به سوی ما کشاند و به آن چه می‌شناسد با آنان سخن گوید و آن چه را منکرند واگذارد. (طوسی، ۱۴۱۴: ۸۶)

د) سبک اخلاقی رفتاری

مهدی‌ی‌اوران در سبک اخلاقی در پی آن هستند که با رفتار و اعمال خود، دیگران را برای ظهور آماده کنند. در ادامه هفت سبک که در آیات و روایات بر آن‌ها توجه شده است توضیح داده می‌شود.

۱. پیروی از نایبان امام زمان علیه السلام

در دوره غیبت کبرا، فقهای جامع الشرایط به نصب امام زمان علیه السلام مسؤولیت نمایندگی عام

۱. قال الصادق علیه السلام: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا حَبَبْنَا إِلَى النَّاسِ وَلَمْ يُبَغِّضْنَا إِلَيْهِمْ أَمَّا وَ اللَّهِ لَوْ يَزُورُونَ مَخَاسِنَ كَلَامِنَا لَكَانُوا بِهِ أَعَزَّ وَ مَا اشْتَطَاعَ أَحَدٌ أَنْ يَتَّعَلَّقَ عَلَيْهِمْ بِشَيْءٍ وَلَكِنْ أَخَذَهُمْ يَسْمَعُ الْكَلِمَةَ فَيَخْطُ إِلَيْهَا عَشْرًا».

امام علیه السلام را در استمرار حرکت حیات بخش امامت و پاسداری از احکام و مقررات اسلامی برعهده دارند. براین اساس، مهدی‌ی‌اوران در عصر غیبت، از رهنمودهای فقه‌های عادل پیروی می‌کنند. چراکه فقها به دلیل آشنایی با شیوه‌های صحیح استنباط احکام از منابع اصیل دینی، قادرند تا به پرسش‌های مختلف مردم در زمینه مسائل دینی پاسخ دهند. امام صادق علیه السلام در اشاره به چنین امر مهمی فرمودند: «فقها از سوی ما منصوب شده‌اند تا به سؤالات شما پاسخ دهند و شما نیز موظف هستید در شرایطی که به ما دسترسی ندارید به آن‌ها مراجعه کنید و بر اساس نظر آنان در چهارچوب احکام الهی عمل کنید و هرگز حکم آن‌ها را که براساس موازین شرعی ارائه می‌شود، رد ننمایید. چون رد نظر آنان، به منزله رد حکم و نظر ماست و رد نظر ما، به منزله رد نظر و حکم خداوند است (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۱، ۵۴).

در همین باره زمانی که از حضرت مهدی علیه السلام سؤال کردند که در دوران غیبت کبراکه به شما دسترسی نداریم جواب احکام و مسائلی را که با آن‌ها مواجه می‌شویم چگونه به دست آوریم؟ آن حضرت در پاسخ فرمودند:

در پیشامدها و حوادثی که رخ می‌دهد به آشنایان با احادیث ما (یعنی مجتهدان جامع الشرایط که متخصصان متون دینی و احادیث اهل بیت علیهم السلام هستند) مراجعه کنید و آن‌ها حجت من برای شما و من حجت خدا بر آنان هستم.^۱ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ۴۸۴)

۲. حمایت از یاران مهدی و مقابله با فتنه‌گران

ایجاد جامعه منتظر و فراهم‌سازی زمینه اسلام دینی است که همه ابعاد فردی و اجتماعی انسان را مورد توجه قرار داده است. احکام و ضوابط متعدد و متنوع شرع مقدس اسلام، که هدفی جز هدایت بندگان ندارد، در ایام غیبت کبرا نیز تعطیل نمی‌ماند و باید به نحو شایسته و متناسب با نیازهای جامعه، تبیین و اجرا گردد. در حقیقت، استقرار فرهنگ و ضوابط اسلامی و تبعیت از آن در جوامعی که خود را منتظر قیام جهانی مهدی علیه السلام می‌دانند امری ضروری و متناسب با اصل «انتظار» است. این آماده باش عمومی، در سطح اجتماعی و حتی در حد تدارک نظامی فردی، مورد توجه قرار گرفته است. امام صادق علیه السلام می‌فرمایند:

هریک از شما باید خود را برای قیام قائم مهیا سازد، اگرچه به داشتن یک نیزه.^۲ (نعمانی، ۱۳۷۶: ۳۲۰)

۱. «وَأَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ، فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا، فَإِنَّهُمْ حَجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حَجَّةُ اللَّهِ...».

۲. قال الصادق علیه السلام: «لِيَعِدَنَّ أَحَدُكُمْ لَخُرُوجِ الْقَائِمِ علیه السلام وَلَوْ سَهْمًا».

در سطح اجتماعی قرآن کریم به نحوه آمادگی مسلمانان در مقابل دشمنان اشاره کرده است، که از جمله وظایف حکومت اسلامی در زمان غیبت نیز به شمار می‌رود: برای ستیز با کافران و بدخواهان آن چه توانستید از هرگونه نیرو فراهم آورید و نیز از مرکبان زمین بسته و آماده، تا دشمن خدا و دشمنان و دیگران را - که شما نمی‌شناسید و خدا به آن‌ها داناست - به هراس افکنید. و بدانید آن چه در راه خدا بدهید، بی‌کم و کاست به شما پرداخت می‌شود و ستمی نخواهید دید^۱ (انفال: ۶۰) در همین راستا، مبارزه با ستم و مقابله با حاکمان ستمگر نه تنها به عنوان یک حق طبیعی برای مردم، بلکه به عنوان یک ضرورت دینی، و به ویژه الزام حیاتی برای دوران غیبت، از اهمّ زمینه‌های حفظ جامعه اسلامی از کژوی و ناراستی و رویکرد مستمر آن به نیکی و صواب است. با آغاز دوران غیبت کبرا، رهبری جامعه مسلمانان، با عنایت حضرت ولی عصر (علیه السلام) و طبق اشاره ایشان (برای کسب رهنمودهای اسلامی و مراقبت از حدود شرعی) بر عهده کسانی قرار می‌گیرد که راویان حدیثند و حجت آن حضرت در میان مردم هستند^۲ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ۴۸۴) ایجاد رغبت اجتماعی به سوی تعجیل، از دیگر الزامات انتظار زمینه‌ساز است. تا زمانی که مردم، مسئله ظهور را اولویت اساسی خود تلقی نکنند و به این مسئله بی‌اعتنا باشند، این رغبت اجتماعی به امر ظهور تحقق نمی‌یابد. لازمه این دغدغه، انس با حضرت، دعا برای تعجیل ظهور و تلاش و اقدامات تمهیدساز از جمله برگزاری مراسم جشن اعیاد مذهبی، برپایی جشن و چراغانی و شادمانی به مناسبت عید نیمه شعبان، عید عدالت و آزادی و عزت و کرامت انسانی و تکریم اماکن منسوب به حضرت نظیر مسجد مقدس جمکران و استفاده معنوی - فرهنگی از این اماکن مقدس، است. جهت‌گیری صحیح و استفاده بهینه از این فرصت‌ها، برای تقویت ارتباط مردم با امام زمان (علیه السلام) بسیار اهمیت دارد که این مسئولیت، بیشتر متوجه متولیان امور فرهنگی و علمای دین است (صمدی، ۱۳۸۸). همچنین پرهیز کردن و دوری جستن از مجالس بیگانگان و گمراهان، آن‌ها که یاد امام (علیه السلام) را به مسخره می‌گیرند یا آن حضرت را به بدی یاد می‌کنند، یا بر آن بزرگوار خرده می‌گیرند، یا وجود شریفش را انکار می‌نمایند، یا این که از یادکردن حضرتش روی گردانند، یا مؤمنان منتظر آن جناب را به تمسخر می‌گیرند. خدای - عزوجل - فرماید:

۱. «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُزْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَ أَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ».

۲. «وَأَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ، فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا، فَأَتَاهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ...».

و همانا [خداوند] در کتاب بر شما نازل فرمود که هرگاه شنیدید به آیات خداوند کفر ورزیده می‌شود و استهزا می‌گردد پس با آنان [کافران و استهزاکنندگان] ننشینید تا در سخنی دیگر داخل شوند که [اگر با آن‌ها همنشین شوید] شما هم به حقیقت مانند آنان خواهید بود، همانا خداوند همگی منافقان و کافران را در جهنم خواهد کرد.^۱ (نساء: ۱۴۰)

در تفسیر علی بن ابراهیم قمی^۲ آمده است که آیات خداوند امامان^۳ هستند (قمی، ۱۳۶۷: ج ۱، ۱۵۶) از امام صادق^۴ درباره این آیه سؤال شد، فرمود:

منظور آن است که چنان که شنیدی کسی حق را انکار می‌دارد و آن را دروغ می‌شمارد، و نسبت به امامان^۵ ناروا می‌گوید، از کنارش برخیز و با او همنشینی مکن هر کس که باشد.^۶ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۳۷۷)

و نیز فرمود:

هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان دارد در جایی ننشیند که امامی در آن مذمت شود یا مؤمنی اهانت گردد.^۷ (همو: ج ۲، ۳۷۷)

همچنین فرمود:

هر کس نزد دشنام دهنده اولیای خدا بنشیند، به تحقیق خدای تعالی را معصیت کرده است.^۸ (همو: ج ۲، ۳۷۹)

۳. تربیت و زمینه‌سازی

موضوع آمادگی عمومی و جهانی برای ورود به عصر ظهور، از عوامل تعیین‌کننده در بحث زمینه‌سازی ظهور محسوب می‌شود؛ زیرا مهم‌ترین عامل و بلکه عامل اصلی تأخیر ظهور نیز، فقدان آمادگی جهانی برای پذیرش این اندیشه الهی و نجات‌بخش است. در این زمینه، توجه به رسالت جهانی شیعه در ایجاد چنین آمادگی، بسیار اهمیت دارد؛ زیرا تمهید بسترهای چنین آمادگی، مهم‌ترین رسالت جامعه منتظر شیعی در عصر غیبت است و این مهم قبل از هر چیز، به آمادگی خود شیعیان و حضور مؤثر آنان در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بستگی

۱. «وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَعْبُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا».

۲. قال الصادق^{علیه السلام}: «قَالَ إِنَّمَا عَنَى بِهَذَا إِذَا سَمِعْتُمْ الرَّجُلَ الَّذِي يَجْهَدُ الْحَقَّ وَ يُكَذِّبُ بِهِ وَ يَقَعُ فِي الْأَيْمَةِ فَقُمْ مِنْ عِنْدِهِ وَ لَا تُقَاعِذْهُ كَائِنًا مَنْ كَانَ».

۳. قال الصادق^{علیه السلام}: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْلِسُ مَجْلِسًا يُنْتَقَصُ فِيهِ إِمَامٌ أَوْ يُعَابُ فِيهِ مُؤْمِنٌ».

۴. «قَالَ الصَّادِقُ^{علیه السلام}: مَنْ قَعَدَ عِنْدَ سَبَابٍ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ تَعَالَى».

دارد. جامعه شیعی به دلیل این که رسالت تبیین و ترویج اندیشه انتظار و طرح حکومت جهانی مهدوی را بر عهده دارند، باید خود آماده باشند و این آمادگی، مستلزم حضور فعال و ارتقای توانمندی جامعه شیعه در عرصه های تأثیرگذار فکری، فرهنگی، سیاسی، نظامی و اقتصادی است تا بتوانند در توسعه تفکر مهدویت در جهان، به رسالت خود عمل نمایند (صمدی، ۱۳۸۸). امام صادق علیه السلام می فرماید: هنگام که قائم ما قیام کند، خداوند بر توان شنیدن و دیدن شیعیان ما به گونه ای می افزاید که بین آنان و امامشان، واسطه و پیام رسانی نیست؛ حضرت قائم با آنان گفت و گو می کند و آنان به امامشان می نگرند، در حالی که او در مقر خود حضور دارد^۱ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۸، ۲۴۱). این روایت، بردست یابی شیعه به امکانات فوق العاده شنیداری و دیداری، در عصر ظهور دلالت دارد. اما نکته جالب این است که از ارتباط تنگاتنگ و گفت و گو و تصمیم گیری امام زمان با شیعیان سخن می گوید، نه کسانی دیگر و این از تقرب منزلت شیعیان و نقش جدی آنان در فرایند شکل گیری حکومت مهدوی حکایت می کند؛ زیرا بار مسئولیت تحقق این حکومت نیز بیشتر بر عهده شیعیان و زمینه سازان ظهور است. از این نظر، شیعه در زمینه سازی ظهور، دارای رسالتی جهانی است؛ چون شیعه داعیه تفکری را دارد که در پی دگرگونی جهان است. بی شک انجام دادن این رسالت خطیر، بدون حضور مؤثر شیعه در عرصه گفتمان جهانی و تأثیرگذاری جدی بر نگرش های عمومی ممکن نخواهد بود. افزون بر آن منتظران راستین وظیفه دارند مراقب حال یکدیگر نیز باشند و علاوه بر اصلاح خویش، در اصلاح دیگران نیز بکوشند؛ زیرا برنامه عظیم و سنگینی که انتظارش را می کشند، یک برنامه فردی نیست. برنامه ای است که تمام عناصر انقلاب، باید در آن شرکت جویند؛ باید کار به صورت دسته جمعی و همگانی باشد، کوشش ها و تلاش ها هماهنگ گردد و عمق و وسعت این هماهنگی، باید به عظمت همان برنامه انقلاب جهانی باشد که انتظار آن را دارند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۷، ۳۸۴ - ۳۸۷) یکی دیگر از کارهایی که مهدی یاوران در این دوران انجام می دهند پرورش افرادی توانمند و نیروهای کلیدی است که به فرموده امام صادق علیه السلام:

اگر آن ۳۱۳ نفری که توصیف شده تکمیل می شد، آن چه می خواهید، واقع شده بود.^۲
(نعمانی، ۱۳۷۶: ۲۰۳)

۱. قال الصادق علیه السلام: «إِنَّ قَائِمَنَا إِذَا قَامَ مَدَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لِشِيعَتِنَا فِي أَسْمَاعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ حَتَّى لَا يَكُونَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقَائِمِ بَرِيدٌ يَكْلَمُهُمْ فَيَسْمَعُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَهُوَ فِي مَكَانِهِ».
۲. قال الصادق علیه السلام: «لَوْ كَمَلَتِ الْعِدَّةُ الْمَوْصُوفَةُ ثَلَاثَ مِئَةٍ وَبَضْعَةَ عَشَرَ كَانِ الَّذِي تَرِيدُونَ».

در روایتی دیگر از حضرت جواد علیه السلام، علاوه بر آن ۳۱۳ نفر نیز از حلقه‌ای که تعداد آن‌ها ده هزار نفر است، یاد شده است. (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ۳۷۷) در هر حال باید فضایی فراهم شود که بتوان این گونه افراد را در جهان کشف و جذب کرد و آن‌ها را پرورش داد. این‌ها پایه‌های اساسی نظام مهدوی و زمینه‌ساز ظهور هستند. یکی از درخواست‌های منتظران واقعی از خداوند متعال این است که: و در آن حکومت و دولت، ما را از کسانی قرارده که مردم را به فرمان برداری از تو فرا می‌خوانند^۱ (قمی، ۱۳۷۰: دعای افتتاح) با کمی تأمل در مفهوم این دعا درمی‌یابیم که بودن جزء دعوت‌کنندگان به امام عصر علیه السلام در دولت ایشان آرزوی هر منتظری است لیکن باید دانست که این امر میسر نمی‌گردد مگر این که از دعوت‌کنندگان به حضرت، در دوران غیبت ایشان نیز باشد. در واقع منتظران واقعی امام عصر علیه السلام تنها به آماده کردن خود برای استقبال از ایشان و پیوستن به حضرتش راضی نمی‌شوند، بلکه خود را موظف می‌دانند که این آمادگی را در سایر مؤمنان نیز ایجاد کنند و در حقیقت به تربیت منتظران واقعی می‌پردازند.

از امام صادق علیه السلام در توضیح آیه ۳۲ سوره مائده (هر که نفسی را حیات بخشد مثل آن است که همه مردم را حیات بخشیده است)^۲، سؤال شد، فرمودند:

هر کس انسانی را از گمراهی به سوی هدایت نجات دهد، گویی که او را زنده نموده. و هر که او را از راه صحیح به گمراهی بکشاند، هر آینه او را کشته است.^۳ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۲۱۰)

۴. ادای حقوق یکدیگر

تکلیف دیگر منتظر ادای حقوق دیگر مؤمنان است. این حقوق بسیار است و ادای آن‌ها از واجب و اجبات است. از جمله حقوق مؤمن قضای حاجات او و اکرام مواسات با اوست که در کتب روایی و اخلاقی از همه آن‌ها یاد شده است. در حقیقت شناخت حقوق برادران دینی و ادای آن‌ها، از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی است که باید آن را جزو مهم‌ترین مصادیق فرج برای مؤمن منتظر فرج به شمار آورد. معلی بن خنیس بیان نموده‌اند که: از امام صادق علیه السلام درباره حق مؤمن پرسیدم، آن حضرت علیه السلام فرمود: «هفتاد حق است که جز هفت حق از آن‌ها را به تو خبر نمی‌دهم، چونکه بر تو مهربانم و می‌ترسم آن‌ها را متحمل نشوی، این هفت حق

۱. «وَجَعَلْنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاءِ إِلَى طَاعَتِكَ».

۲. «وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا».

۳. قال الصادق علیه السلام: «مَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ ضَلَالٍ إِلَى هُدًى، فَكَأَنَّمَا أَحْيَاهَا، وَمَنْ أَخْرَجَهَا مِنْ هُدًى إِلَى ضَلَالٍ، فَقَدْ قَتَلَهَا».

عبارت‌اند از عرضه این که سیر نشوی در حالی که او گرسنه بماند، و پوشیده نباشی و او برهنه، و این که راهنمایش باشی و [زینت او همچون] پیراهنی که می‌پوشد، و زبان او که به آن سخن می‌گوید، و برای او بخواهی آن چه را برای خودت می‌خواهی، و چنان که کنیزی داری او را بفرستی تا فرش و بسترش را مرتب سازد، و در حوائج و نیازهای او شب و روز کوشا باشد، اگر چنین کردی ولایت خود را به ولایت ما، و ولایت ما را به ولایت خدای عزوجل پیوسته‌ای»^۱ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۱۷۴).

۵. تجهیز و تقویت همدیگر

از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود:

خداوند یار مؤمن است تا وقتی که مؤمن در یاری برادر مؤمنش باشد. ^۲ (کلینی، ۱۴۰۷: ج ۲، ۲۰۰)

و از آن حضرت است که فرمود:

هیچ مؤمنی مظلومی را یاری نکند مگر این که بهتر است از روزه یک ماه و اعتکاف آن در مسجد الحرام. و هر مؤمنی برادرش را یاری کند در حالی که قدرت بر یاری اش داشته باشد، خداوند او را در دنیا و آخرت یاری نماید. ^۳ (صدوق، ۱۴۰۶: ۱۴۷)

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

آماده کردن و تقویت برادران خود در زمان قیام و ظهور واجب است. ^۴ (همو، ۱۴۰۲: ۳۶)

امام باقر علیه السلام در بیان وظایف شیعیان در دوران غیبت فرمودند:

توانمندان شما باید به ضعیفان کمک کنند و اغنیاء شما باید به فقرا یاران مهربانی کنند، هر کس باید برادر [دینی] اش را نصیحت کند، نصیحتی که به نفع برادرش باشد. ^۵

۱. «عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ حَقِّ الْمُؤْمِنِ فَقَالَ سَبْعُونَ حَقًّا لَا أُخْبِرُكَ إِلَّا بِسَبْعَةٍ فَإِنِّي عَلَيْكَ مُشْفِقٌ أَخْشَى أَلَّا تَحْتَمِلَ فَقُلْتُ بَلَى إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ لَا تَشْبَعُ وَ يَجُوعُ وَ لَا تَكْتَسِي وَ يَغْرَى وَ تَكُونُ ذَلِيلُهُ وَ قَمِيصُهُ الَّذِي يَلْبَسُهُ وَ لِسَانُهُ الَّذِي يَتَكَلَّمُ بِهِ وَ تُجِبُّ لَهُ مَا تُجِبُّ لِنَفْسِكَ وَ إِنْ كَانَتْ لَكَ جَارِيَةٌ تَعْتَمِدُهَا لِتَمَهَّدَ فِرَاشَهُ وَ تَسْعَى فِي حَوَائِجِهِ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ وَ صَلَّتْ وَ لَا تَيْتِكَ بَوْلَاتِنَا وَ لَا يَتِنَا بَوْلَايَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ».

۲. قال الصادق عليه السلام: «اللَّهُ فِي عَوْنِ الْمُؤْمِنِ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ».

۳. قال الصادق عليه السلام: «مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعِينُ مُؤْمِنًا مَظْلُومًا إِلَّا كَانَ أَفْضَلَ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَ اغْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُنْصُرُ أَخَاهُ وَ هُوَ يَقْدِرُ عَلَى نُصْرَتِهِ إِلَّا وَ نَصَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ».

۴. قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: «إِنَّمَا ذَلِكَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ وَ جَبَّ عَلَيْهِمْ أَنْ يُجَاهِزُوا إِخْوَانَهُمْ وَ أَنْ يَقُوَّهُهُمْ».

۵. قال الباقر عليه السلام: «لِيُعِينَ قَوَاتِكُمْ ضَعِيفَكُمْ وَ لِيُعْطِفَ غَنِيَّتُكُمْ عَلَى فَقِيرِكُمْ وَ لِيَنْصَحَ الرَّجُلُ أَخَاهُ النَّصِيحَةَ لِنَفْسِهِ».

(طبری، ۱۳۸۳: ۱۱۳)

۶. امر به معروف و نهی از منکر

یکی از ساز و کارهای مهم در عصر غیبت، برای کاهش ناهنجاری‌ها، امر به معروف و نهی از منکر است. منتظر واقعی امام زمان علیه السلام همواره به این فریضه مهم اهمیت می‌دهد و سبب احیای ارزش‌ها و هنجارهای دینی در جامعه می‌شود. امیرالمؤمنین در حکمت ۳۷۴ *نهج البلاغه* می‌فرماید:

همه اعمال نیک و جهاد در راه خدا، برابر امر به معروف و نهی از منکر، همانند قطره‌ای برابر دریاست.^۱ (شریف رضی، ۱۴۱۴: حکمت ۳۷۴)

از این عبارت، اهمیت امر به معروف و نهی از منکر روشن می‌شود که در هیچ زمان تعطیل بردار نیست. از تکالیف منتظران در عصر غیبت، امر به معروف و نهی از منکر است؛ چرا که رضایت امام زمان علیه السلام در انجام معروف و احیای ارزش‌های دینی است. بزرگ‌ترین امرکننده به معروف و نهی کننده از منکر، در روزگار ظهور، خود مهدی علیه السلام است؛ پس چگونه ممکن است که جامعه منتظر، خشنودی مهدی را نخواهد، و در این بعد، به مهدی اقتدا نکند، و به او تشبیه نجوید؟ (حکیمی، ۱۳۷۳: ۲۷۲) پیامبر اکرم در حدیثی، یکی از وظایف منتظران را اقتدا به آن حضرت بیان کرده و فرموده است:

خوشا به حال کسی که قائم خاندان مرا درک کند؛ در حالی که پیش از قیام، از اقتدا کنندگان به او باشد.^۲ (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۱، ۲۸۷)

شاخص مهم این اقتدا، امر به معروف و نهی از منکر است؛ (حکیمی، ۱۳۷۳: ۲۷۲) بنابراین اقتدا کنندگان حقیقی حضرت، آمران به معروف و ناهیان از منکر هستند که نه خود آلوده به گناه می‌شوند و نه اجازه انتشار گناه و معصیت در جامعه را می‌دهند.

۷. اجرای عدل و قسط

این رسالتی است که همواره بر دوش همه مؤمنان بوده و هست، اما در وجود یاران حضرت حجت علیه السلام ضرورتی کامل می‌یابد. امام باقر علیه السلام در تفسیر آیه ۴۱ سوره حج^۳ می‌فرماید:

۱. قال علی علیه السلام: «ما اعمال البر كلها و الجهاد فی سبیل الله، عند الامر بالمعروف و النهی عن المنکر، الا کنفته فی بحر لجی».

۲. قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «طوبی لمن اذکر قائم اهل بیتی و هو مقتد به قبل قیامه یأتی به».

۳. «الَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ اَتَوْا الزَّكَاةَ وَ اَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ».

خداوند به وسیله مهدی علیه السلام و اصحاب او، مشرق ها و مغرب های زمین را به تصرف درمی آورد، دین را آشکار می سازد، بدعت ها و باطل را از بین می برد، همچنان که سفیهان حق را میرانده بودند، تا جایی که اثری از ظلم دیده نشود. آن ها امر به معروف و نهی از منکر خواهند نمود و عاقبت کارها به دست خداست. (بحرانی، ۱۴۱۶: ج ۳، ۸۹۲)

در عصر قیام، مأموریت شیعیان و یاوران حضرت، پاک سازی جهان از فتنه ظلم و جور، و اجرای سیاست های عدالت محور امام علیه السلام است. حضرت آنان را به شرق و غرب عالم اعزام می فرماید تا عدالت و قسط را به اجرا بگذارند. امام علی علیه السلام می فرماید:

امام مهدی علیه السلام یارانش را به سراسر جهان اعزام می کند و با دستور به اجرای عدالت و نیکی، هر یک از آنان بر کشوری در زمین حکومت می کنند.^۱ (یزدی حایری، ۱۴۲۲: ج ۲، ۱۷۲)

نتیجه گیری

اخلاق بنیادی ترین رکن مقوم دین در ارتباط فرد با دنیای پیرامون و مهم ترین شاخص رشد و تعالی انسان به حساب می آید. ضرورت توجه به مفهوم سبک زندگی و پیوند آن با اخلاق اجتماعی از بایسته های زندگی مطلوب کنونی است. پیوند این مفاهیم و واکاوی چارچوب تحقق آن بدین واسطه است که امروزه بخش اعظم پتانسیل های موجود اجتماعی زمینه ساز ظهور در اثر فقدان مهارت های اخلاقی لازم در جامعه نابود می شود.

در عصر حاضر، اعتقاد به مسئله مهدویت، موضوعی فراگیر است و در واقع، به آرمانی جهانی تبدیل شده است. این اعتقاد سبب توجه روزافزون منتظران و به ویژه شیعیان به موضوع مهدویت و زمینه سازی برای ظهور منجی عالم بشریت، حضرت مهدی علیه السلام گردیده است؛ لذا، در این دوره، وظیفه منتظران حساس تر شده است. در این میان مهم ترین وظیفه منتظران، ایجاد یک جامعه منتظر است. ساخت چنین جامعه ایده آلی نیاز به الزاماتی دارد که یکی از این الزامات، تربیت افراد جامعه منتظر بر اساس سبک اخلاق اجتماعی مهدوی مطرح شده در آیات و روایات معصومان علیهم السلام است. پژوهش حاضر این مسئله را در ابعاد چهارگانه فراخوانی، آموزشی، عاطفی و رفتاری به صورت ذیل بررسی و تحلیل نمود.

۱. قال علی علیه السلام: «إنَّ المهدی یفرِّقُ أصحابه و هم الذین عاهدوه فی أوَّل خروجه فیوجِّههم إلى جمیع البلدان و یأمرهم بالعدل و الإحسان و کلَّ رجل منهم یحکم علی إقليم من الأرض».

جدول ۱: چارچوب مفهومی سبک اخلاق اجتماعی مهدی‌ی‌اوران

مؤلفه	بعد
دعوت به دین اسلام و کتاب خداوند	فراخوانی
دعوت به امام علیه السلام و اخلاق وی	
دعوت به اصلاح جامعه	
دعوت به صبر و مقاومت	
بصیرت دهی، روشن‌گری و هدایت	آموزشی
هم‌دلی و اتحاد در وفای به عهد	عاطفی
تولی و تبری	
خیرخواهی مؤمنان	
محبوب نمودن حضرت علیه السلام در میان مردم	
پیروی از نائبان امام زمان علیه السلام	رفتاری
حمایت از یاران مهدی و مقابله با فتنه‌گران	
تربیت و زمینه‌سازی	
ادای حقوق یکدیگر	
تجهیز و تقویت همدیگر	
امر به معروف و نهی از منکر	
اجرای عدل و قسط	

به فعلیت رساندن این نوع سبک زندگی و عملیاتی ساختن این گرایش در همهٔ مراحل زندگی و در چگونگی معاشرت آدمیان با یکدیگر، می‌تواند در تحولات اخلاقی و ظهور توانمندی‌های بالقوه به صورت مطلوب و بالنده مؤثر باشد.

منابع

- ابن طاوس، علی بن موسی، *إقبال الأعمال*، تهران، دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۹ ق.
- امام عسکری علیه السلام، حسن بن علی، *التفسیر المنسوب الی الامام العسکری علیه السلام*، قم، مدرسه امام مهدی علیه السلام، ۱۴۰۹ ق.
- آیتی، نصرت الله، «زمینه سازی ظهور؛ چیستی و چگونگی»، فصل نامه مشرق موعود، ش ۱۹، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- بحرانی، سید هاشم، *البرهان فی تفسیر القرآن*، تهران، بنیاد بعثت، ۱۴۱۶ ق.
- پورکیانی، مسعود؛ بابک ابراهیم خانی، *مبانی و گستره اخلاق اجتماعی از منظر قرآن و عترت* (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، ۱۳۹۱ ش.
- حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعة*، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۹ ق.
- حرانی، حسن بن علی بن شعبه، *تحف العقول*، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
- حکیمی، محمدرضا، *خورشید مغرب*، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۳ ش.
- سلطانی رنانی، مهدی، «ویژگی های ایده آل اخلاق اجتماعی و جامعه اخلاقی مطلوب از منظر علامه طباطبایی رحمته الله علیه»، فصل نامه کوثر، ش ۲۸، ۱۳۸۷ ش.
- شریف رضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغه*، ترجمه: صبحی صالح، قم، هجرت، ۱۴۱۴ ق.
- صدوق، محمد بن علی، *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*، قم، دارالشریف الرضی، ۱۴۰۶ ق.
- _____، *کمال الدین و تمام النعمة*، تهران، اسلامیه، ۱۳۹۵ ق.
- _____، *مصادقة الإخوان*، الکاظمیه، مکتبه الإمام صاحب الزمان العامة، ۱۴۰۲ ق.
- صمدی، قنبرعلی، «آموزه های انتظار و زمینه سازی ظهور»، فصل نامه مشرق موعود، ش ۱۱، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- طبرسی، احمد بن علی، *الاحتجاج*، مشهد، مرتضی، ۱۴۰۳ ق.
- طبرسی، حسن بن فضل، *مکارم الأخلاق*، قم، الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ق.
- طبری، محمد، *بشارة المصطفى لشيعة المرتضى*، نجف، مکتبه الحیدریة، ۱۳۸۳ ق.
- طوسی، محمد بن حسن، *الأمالی*، قم، دار الثقافة، ۱۴۱۴ ق.
- قمی، عباس، *مفاتیح الجنان*، تهران، نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰ ش.

- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، قم، دارالکتاب، ۱۳۶۷ ش.
- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
- موسوی اصفهانی، محمدتقی، مکیال المکارم. قم، برگ شقایق، ۱۳۸۰ ش.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیة، ترجمه: علی اکبر غفاری، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۷۶ ش.
- یزدی حایری، علی، الزام الناصب فی إثبات الحجة الغائب علیه السلام، بیروت، مؤسسة الأعلمی، ۱۴۲۲ ق.